

Cengiz Dağcı

KORKUNÇ YILLAR

YAYIN NU: 201

EDEBÎ ESERLER: 97

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 16267

ISBN: 978-975-437-062-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

5. Basım: 1989

25. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset

Baskı: Dörtel Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi
Zafer Mah. 147. Sk. 9-13A Esenyurt-İstanbul
Tel: 0212 565 1166
Sertifika Numarası: 40970

İstanbul- 2019

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

CENGİZ DAĞCI; 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz; bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

“Türkçe bana anamın konuştuğu dil” diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan Korkunç Yıllar'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamlar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüznü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırım olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında “Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim” der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocakları'nın üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen “Türk Dünyasında Zirve Şahsiyetler: Cengiz Dağcı” sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields

bölgesindeki evinde saat 12:30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmesjid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıldaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları; Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Badem Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı; Genç Temuçin

Hikâyeleri; Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri; Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı; Hatıralarda Cengiz Dağcı

GİRİŞ

— Benim adım Sadık... Sadık Turan. Senin?

— Cengiz, dedim.

Adı gibi geniş ve mânâlı bir şahsiyeti vardı. Yüzünde, geçmişin derin izleri okunuyordu. Yine geçmiş yıllardan kalma bir acılık seziliyordu gözlerinde. Geniş omuzlarıyla erkek göğsü çok ağır bir hayat yükünü taşımış hissini veriyordu insana. Sokak kapısı önüne atılmış iskemlede, başını ellerinin arasına almış, için için ağlıyor gibiydi. Gidip yanına oturdum. Önümüzden geçip gidenlerin adımlarını seyrederken bir şeyler düşünüyor, bir şeyler hatırlıyormuş gibi bir hali vardı. Derdini söyletebilirim belki biraz ferahlar diye düşündüm. Yaklaşarak çok sakın bir sesle:

— Sadık Bey, dedim, beraber askerlik yaptığınız bizim köylü Ahmet'i hatırlıyor musun?

Başını kaldırmadı:

— Rahmetli Ahmet'i mi? Hatırlamaz olur muyum hiç? Pervomaysk civarında bir yere gömdük onu. Yarası çok ağırdı, kurtulamadı.

Söylettim. Harbin facialarını uzun uzun anlattı. Kendinden, ailesinden söz açtı. Benimle alâkalandı. İşlerimi sordu...

Akşam oluyordu. Batının kızıllaşmış ufkundan kaçıp Roma damlarına sığınmış kara gölgeler yavaş yavaş sokaklara iniyordu. Elini uzattı:

— Yarın sabah bana gelersen daha da meraklı şeyler anlatırım.

Elini sıktım, geleceğimi söyledim, ayrıldık. Otele döndüm. Sessiz ve kasvetli odamın lâmbasını yaktım. Masanın üstünde duran Türk şiirleri antolojisini alarak yatağa uzandım. Kitabı açtım. Sayfaları yavaş yavaş çevirirken bir şiirin son mısraına gözlerim takıldı: “Türk’üm ve düşmanım sana kalsam da bir kişi”. Kitabı ve kitapla birlikte gözlerimi kapayarak Sadık’ı düşündüm. Dünyasından bezmiş, insanlardan yılmış Sadık gözlerimin önünde belirirken, bu yenilmiş adam bundan böyle ne yapabilir, diyordum içimden. Ya ben, ben ne olacağım? Bizler hepimiz, bu savaştan nasılsa sağ çıkan bizler, hepimiz ne olacaktık, ne yapabilirdik? Ne olacaktı sonumuz bizim?

Ertesi gün evine gittim. Kapıyı belki seksen, belki yüz yaşlarında bir kadın açtı.

Benden bir şey gizliyormuş gibi, buruşuk yüzü güldü.

— Bon giorno senyorina, dedim.

— Bon giorno, dedi. Sonra arkasında sakladığı bir paketi uzatarak:

— Senyore Sadık size şu paketi bıraktı, dedi.

— Kendisi nerde?

— Gitti, bir daha da gelmeyecek.

Bir müddet hiç ses çıkarmadan bakiştık. Sonra elimi uzatıp paketi aldım.

— Gracia senyorina... Arrivederci.

— Prego, prego... Arrivederci senyore.

Kapı kapandı. İçimde, ihtiyar kadının sözleri yankılanıp duruyordu: “Gitti, bir daha da gelmeyecek.” Oradan epey uzaklaşınca paketi çözdüm. İçinden dört tane defter çıktı. Birinci defterin ilk sayfasını açtım. İri iri harflerle “Hâtıralar” yazılmıştı; altında, Sadık Turan imzası vardı. Sayfalara göz gezdirdim. Bir yerde, şu satırlarla sarsıldım:

* Emin Bülent Serdaroglu'nun Kin şiirinden.

“Allah’ım, var mısın? Neredesin? Mahvoluyoruz biz... Mahvoluyoruz, mahvoluyoruz...” Defterleri koltuğumun altına sıkıştırarak, yaşlı ve yorgun bir insanın adımlarıyla, otelin yolunu tuttum. Ertesi günü, Sadık’ı her yerde aradım ama izine bile rastlamadım. Nereye gitmişti, ne olmuştu, öğrenemedim...

Aradan yedi yıl geçmişti. Londra’da bulunuyordum. Dışarda, şehrin rutubetli ve kasvetli evleri kararmakta, odama yine dertli bir akşam dolmaktaydı.

Elinde bir mektupla karım içeri girerek:

— Sana bir mektup var, dedi.

Zarfı açtım. Mektup harpten sonra Arjantin’de yerleşmiş bulunan, arkadaşım, Polonya Tatarı, Mirza Sabirski’den. Mirza Sabirski, kendi hayatından uzun uzadıya bahsettikten sonra mektubunu şöyle bitiriyordu: Uruguay’dan aldığım bir habere göre, orada ağır orman işlerinde çalışan Sadık Turan adlı bir Kırım Tatarı Allah’ın rahmetine kavuşmuş. Tanıdığım bildiğim değilse de el diyarında da olsa toprağı bol olsun.

Mektup ellerimden kayıp düştü. Oturduğum koltukta, kollarım iki yanıma sarktı. Boğazıma bir yumru tıkanı. Boğuluyor, konuşamıyordum. Yavaş yavaş açıldım, bu sefer birden boşanan gözyaşları arasında Sadık’ı andım. Hey gidi dünya!.. Kader onu nerelerden alıp nerelere atmıştı. İşte hâtıraları önümde, için için ağlayarak tekrar okuyorum.

1

“... YURDUMDAN, son olarak 1942 yılının sonbaharında ayrıldım. Bu ayrılık çok acı oldu. Yurduma bir daha dönemiyeceğimi hissediyordum. İstasyonda anam, babam, kardeşlerim, hısım akraba toplanmıştı... Kompartıman penceresinden onlara bakarken hayatımın acı tatlı günlerini düşünüyordum. Bu onları sonuncu görüşümdü. Annem, sağ elini bana doğru kaldırmış, sol eliyle, omuzlarından aşağı sarkan atkısının ucunu tutarak gözlerinin yaşını siliyordu. Tren son bir düdüğü daha çaldı, sonra lokomotifin bağrından fıskıran kara bir duman aramıza girek bizi birbirimizden ayırdı. Kompartımanın penceresinden, elimizden alınmış ata topraklarına baktım, baktım. Bu topraklar, vagonların tekerlekleri altında yılların kanlı türküsünü söylüyordu. Bu türküyü saatlerce dinledim, sonra Allah’ım, Allah’ım diye yakardım, sen bizi ayırma bu topraktan! Bu toprak bizimdir. Atalarımızın mirasıdır. Aç, çıplak kalsak da bu toprakta olalım. Ölsek de bu toprakta ölelim. Vatanım, vatanım! Dünyanın hangi köşesinde olursam olayım, ben yaşadıkça sen de bizimle beraber olacaksın....

* * *

Akşam oluyordu. Biz, köyün civarındaki bir kayanın üzerinde bir direk dikip yelken açmış, kaptanlık oynuyorduk.

Uzaklardan annemin sesini işittim. Küçük kardeşime:

— Haydi Bekir, annemiz geliyor, akşam oldu, dediysem de, en inatçımız olan Bekir, aldırmadan, oyuna devam ediyordu. On, on beş dakika sonra, karşı tepede annem göründü.

— Sizi gidi... Sonra, tövbe Yarabbi, tövbe Yaresülallah diye mırıldandı. Bu akşam yemek yerine bir âlâ sopa yiyeceksiniz benden. Haydin bakayım eve, yumurcaklar...

— Bekir'in sopa ziyafetine pek iştahı olmayacaktı ki, hemen kayadan fırladı, ben de arkasından koştum. Annemiz, arkamızdan:

— Biriniz sığırı ahıra sokun, öbürünüz babanıza su götürün, diye bağırdı. Bekir, sığırı almak için karşı mahalleye yönelerek, çobanlara gitti, ben de evimizden güğümleri alarak, fırıncı Muharrem'in çeşmesine gitmek üzere mezarlığı geçtim. Çeşmeye yaklaşmıştım ki, iki yüz metre kadar ilerde Kooperatifin önünde kapalı, siyah bir kamyon gördüm. Yolda rastladığım süngülü askerler, içime garip bir korku doldurmuştu. Güğümleri çeşmeden, acele acele doldurdum. Babam tarladan dönmeden önce evde olmalıydım. Her akşam sofrada soğuk su bulundurmak âdetimizdi. Kardeşim Bekir, sığırla keçileri ahıra götürdü. Annem evi sildi süpürdü, yemeği hazırladı, sofrayı kurdu. Şimdi babamızı bekliyoruz. Yaz akşamı açık pencerelerden odalara yürekler acısı bir sessizlik dağıtıyor. Annem tedirgin görünüyor, ikide bir kapıya bakıyor. Küçüklerin ellerinde kaşıklar, hepimiz babayı bekliyoruz. Pek iyi hatırlıyorum, çok acıkmıştım, elimi ekmeğe tabağına uzattım. Bir lokma ekmeğe koparıp ağzıma götürdüm. Annem bana sert sert baktı, ama ses çıkarmadı. İşte tam o sırada, pencereden, biri sanki odanın sessizliğini bozmaktan korkar gibi alçak sesle:

— Teyze... A, teyze, dedi

Annem sordu:

— Kimsin sen? Ne var? Ne istiyorsun?

Uzaktan söyleyemem. Yakına gel, teyze.

Annem kalktı, pencereye doğru yürüdü. Bir iki dakika sonra pencerenin gerisinde konuşan kaybolmuştu. Anemse olduğu yerde, taş gibi donup kalmıştı. Konuşmuyor, kımıldamıyordu. Çocuk kalbimde ilk defa duyduğum acı bir korkuyla yanına yaklaştım:

— Ne olmuş anne? Babamız nerede? Niçin gelmiyor?

— Babanız gelmeyecek. Babanız, milisler mapusa götürmüşler... Gelmi... dedi demedi, kirpiklerinin arasında dolmuş gözyaşları, birden, yanaklarından aşağı boşanıverdi.

Deminki bir lokma ekmek içimde zehir olmuştu. Titreyen dudakları, yaşlar süzülen yanakları, gözümün önünden hiç gitmez. “Gelmeyecek, gelmeyecek” demekten başka bir şey yapamıyordu. Yavaş yavaş yere çöktü. Birimiz boynuna, birimiz eteklerine sarılmış, yaşlı gözlerine bakıyorduk. Evin erkeğini alıp gitmişlerdi. Geride bir sürü çocukla yüreği paramparça bir ana kalmıştı.

Toprak damlı evciklerin arasındaki, kırmızı teneke damlı, etrafına taş duvar çekilmiş, şirin mektep binasını çok iyi hatırlıyorum. Biz çocuklar, bu binanın eşiğinden atladığımız dakikadan itibaren, evlerimizdeki hayatın acısını unuttur, baharda yeşil yapraklı ağaçların dalları arasında cıvıldaşan kuşlar gibi gülüp oynar, neşelenirdik. Öğretmenimiz Safiye, uzun boylu, beyaz ve ince yüzlü, sarışın, çok merhametli, iyi kalpliliği yüzüne ruhanî bir güzellik veren bir kadındı. Ona karşı temiz ve yürekten bir sevgi beslerdim. Fakat bir sabah, öğretmenimiz Safiye bambaşka olmuştu. O gün sınıfa girdiği zaman hepimiz yine her zamanki gibi onu ayağa kalkarak selâmladık. Ama o kimseye bakmıyor, yüzü hiç gülmüyordu. Yanıma geldi, bir müddet sessiz durduktan sonra:

— Sadık, dedi.

Ayağa kalktım. Sınıfın açık penceresinden bahçeye bakarak, sözüne devam etti:

— Bugünden sonra senin mektebe gelmen yasak edildi. Çünkü... Anladın mı Sadık?

— Anladım, dedim ve öğretmenimiz Safiye'nin de mektep gibi içimden koparılıp alındığını hissettim. Kitaplarımı topladım, sınıftan çıktım. Artık mektep bana korku veren bir yer olmuştu. Halamın evine gittiğim zamanlar, mektebin yanından gideceğim yerde bahçelerin içinden, derelerden dolaşıyordum. Mektepten atılışımdan iki hafta sonra Muharrem çeşmesinden döndüğüm bir akşam, arkamdan bir kadın sesi duydum:

Sadık! Dur, kardeşim, dur, diyordu.

Durdum. Seslenen öğretmenimiz Safiye'ydi. İçimi bir titreme aldı. Aklımdan güğümleri bırakıp kaçmak geldi. Ama birbirimize o kadar yakındık ki, yüzümde onun ılık nefesini duyuyordum.

— Bir dakika... Güğümleri yere bırak, Sadık.

Dediğini yaptım. Avucumun içine bir deste kâğıt para sıkıştırdı:

— Bunu annene ver, Sadık. Ama kaybetme sakın.

Gitti. Bir daha da öğretmenimiz Safiye'yi görmedim. İki ay sonra köye gene Kazaklar geldiler. Giderken, köyün yarı ahalisini de beraberlerinde götürdüler. Öğretmen Safiye de o götürülenler arasındaydı.

O yıl kış birden bastırmıştı. Dışarda acı, zehir gibi bir soğuk vardı; kar yağmıştı, saçaklarından buzlar sarkan evler, garip ve devamlı bir sessizlik içindeydi. Yalnız deniz, kudurmuş gibi, dalgalarını kayalara vuruyordu. Sessiz evlerdeki sönmüş ocak başlarında kadınlar, gelinler için için ağlaşıyorlardı. Köye bir haber gelmişti: Mahpuslar Yalta'dan Akmescit'e götürülecekmiş. O akşam ben geç yattım. Dışarda kar fırtınası durmadan uluyordu. Küçük kardeşlerim uyuyorlardı. Annem ocak başında beyaz mendili gözlerinde, ağlıyordu. Ben yatakta, Tanrı'ya, "Babacığımı ver" diye yalvarıyordum.

Sabahleyin rüzgâr kesildi. Annem, ocağın başından kalktı ve eski şalına sarınarak evimizin yanından geçen Akmescit yoluna çıktı. Biz, çocuklar da onun peşinden gittik. Şallı kadınlar, eski püskü, yamalı elbiseler içinde, değnek gibi ince kolcukları ayazda morarmış çocuklar şosesede kamyonları bekliyorlardı. Acı kış soğuşunda bütün gün bekledik. Akşama şosenin ortasından doğru biri koşa koşa gelerek:

— Geliyorlar, diye bağırdı.

“Geliyorlar” kelimesi, bir ses dalgası halinde, dudaktan dudağa, ağızdan ağıza, kalpten kalbe yayıldı. Sonra dualar, ağlamalar, boğuk sesler, çığlıklar... Daha demin sessizce duran Hacı Mustafa'nın karısı, şosenin ortasında boylu boyunca uzanmış, saçlarını yolarak, başını yerlere vura vura haykırdı:

— Mustafa'm! Mustafa'm! Ne suç işledik? Neydi kabahatimiz, Allah'im...

Genç kadınlar koşup onu kenara çektiler. Kamyonlar uzaklardan görüldü. Zincirli tekerlekleri buz tutmuş şosesede gıcırdayarak yaklaşıyorlardı. Şimdi, Hacı Mustafa'nın karısının sesine başka sesler, başka çığlıklar karışıyordu

— Hüseyin'im.... Ahmed'im... Evlâdım... Ne kabahatimiz vardı... İmdat!..

Önümüzden geçip giden kamyonlardaki mahpuslar arasında babamı araştırdım. Göremedim. Hep birbirlerine benziyorlardı. Hepsi sakallı, hepsi zayıf ve korkunç insanlardı. Yalnız içlerinden birinin, önümüzden geçerken, anemin adını söylediğini işittim:

— Ağlama Fatma! Ağlama! Dua et! Dua et!

Babamdı galiba... O sesi duyan annem, yumruklarını göğsüne vurarak boğula boğula ağlıyordu.

Gittiler. Geride kalanlar, yamalı esvapları, paçavralara sarılmış ayaklarıyla yolun karlarını süpüre süpüre öksüz kalmış evlerine, sönmüş ocaklarına doğru yollandılar...

Babamın serbest bırakıldığını arabacıardan duyduk. Fakat köye dönmedi. Biz de iki ay sonra köyden çıkıp Ak-mescit'e göç ettik. 1939 yılının kışında, askere gitmeden önce, köyümüze uğradım. Evimize Voronejli bir Rus ailesi yerleşmişti. Evin önündeki meşeler devrilmiş, ahşap kalbon merdiven kesilmişti. Eşik tahtasını kütük yerine kullanıyorlardı. Bahçemizi bakımsız, berbat bir halde buldum.

Babam hapishaneden çıktıktan sonra iki hafta, işsiz, sokaklarda dolaşmış. Açlıktan şişmeğe başlamış. Bir gün, çarşıda, taşlar üstünde yattığını gören bir Müslüman, ona acımış da evine götürüp yedirmiş, giydirmiş. Kendi evine kalabalık ailesi ancak sığabildiğinden, babama, evine bitişik bir kümeste yer verebilmiş. Adamcağızla beraber kümesin damını teneke kaplamışlar, pencere açmışlar, içini temizlemişler. Sonra bize, geliniz, diye mektup yazdılar. Gittik. Bu evimize girmezden önce, eşikte, annemle babam, oturup birbirlerinin ellerini tutarak uzun uzun ağladılar... Babam iş buldu. Ben, bütün yaz çarşıda su sattım, yaz gelince kabak çekirdeği satmaya başladım. Geçim zordu. Fakat biz çok bir şey istemiyorduk. Akşam bir lokma, sabah bir lokma ekmek, bir bardak su, bazan kuru peksimet çorbası bize yetiyordu. Şikâyet etmiyorduk. Kimden kime şikâyet edecektik? Aç olan, ekmeksiz, evsiz olan yalnız biz miydik? Allaha şükür yazı geçirdik... Fakat bu senenin kışı bizim için bir felâket oldu. Azgın rüzgârlar damın tenekelerini söküp attı. Yakacağımız kalmadı. Ne odun, ne kömür. Komşumuz Mehmet Ağa son tezeğini getirdi. Bütün gün yakıp tükettik de küçüğe bir kâse su bile ısıtamadık. Mehmet Ağa girip çıkıp hatırımızı soruyordu, fakat:

— Allah yardımcınız olsun, demekten başka ne yapabilirdi? Bir gün kardeşim Bekir'le kömür hırsızlığına gittim. Arabadan kömür aşırırken Bekir yakalandı. Ben kaçtım. Üç beş arabacı, Bekir'e dayak attılar. Yüzü kıpkır-

mızı oldu. İnsanlar meğer ne hainmiş Allah'ım! Bir avuç kömür için on yaşında bir çocuk böyle döğülür mü? Bekir'in yaralı başı anamın kolları arasında, babam duvara doğru dönmüş, ikisi de ağlıyorlar; küçükler, boyunlarını bükerek, sessizce, bir anneme, bir babama bakıyorlardı. Kışla, açlıkla, bizi esir eden, evimizden, yurdumuzdan atan silâhlı düşmanlarımızla savaşıma mecalimiz yoktu. Allah yardımcımız olsun diyerek katlanmaktan başka ne gelirdi elimizden?

Nisan başlarında küçüklerin ikisi birden hastalandı. Esmacığın nisanın sonunda gömdük. Tam iki hafta sonra küçük, melek yüzlü, kıvrıkcık saçlı Sabriciğın de götürüp kardeşi Esmacığın yanına bıraktık. Artık ailede iki evlât kalmıştı: Bekir'le ben. On altı yaşındaydım. Annem mutlaka beni Ayvasılı'a yollamak istiyordu. Muhtar Sabri'nin kızı on dört yaşındaymış. Ailesi kızı bana vermek istemiş. Fakat ben de kız da çok küçükmüşüz. Annem işi tezleştirmek istiyordu. Babam buna karşıydı. Bana büyük umutlar bağlamıştı, beni okutmak istiyordu. Geceleri ben uyuduktan sonra:

— Sadık'ı köye göndermem. O, kolhoz için doğmadı, diye annemle münakaşa ederdi. Fakat bahar gelince annem fikrini değıştirdi. Ben şehirde bir yantıkçının yanında çalışmağa başladım, babam da kendine iş buldu; mayısın başında, dayım Mansur köyden bir çuval un getirdi. Bu suretle vaziyetimiz düzelmiş oldu.

Sıcak bir yaz akşamıydı. Ben işimden eve dönüyordum. Kendimi mesut hissediyordum. Kantar sokağının başında babamla karşılaştım. Babam:

— Gel, Sadık, sokağın öbür tarafına geçelim, o taraf daha tenha... Bir şey söyleyeceğim sana, dedi ve elini omuzuma koyarak yanımda yürümeğe başladı. Çardak kahve önünde bir an durdu, gözlerimin içine baktı. Bu akşam sırtı biraz daha kamburlaşmış gibiydi, fakat gözleri sevinç ve iftiharla parlıyordu.

— Ne var baba? dedim.

— Mühim bir iş. Ama ben anlatmadan önce senin razı olman şart.

Gülerek devam etti:

— Rız oluyor musun?

Ben de gülerek:

— Oluyorum baba, dedim.

— Senin bu yantıkçılığın nasıl gidiyor?

— Fena değil baba... Fazıl Usta, lokantanın sahibiyle konuşacağım diyor; benim aylığımı elli rubleden altmış rubleye çıkarmasını isteyeceğini söylüyor. Fena adam değil... Geçen gün yarım çuval un sattı. Paranın yarısını bana verdi.

— Ben öyle para istemem.

— Ben de kabul etmek istemedim, zorla avucuma sıkıştırdı. Hükümet malı diyor. Mademki hükümet işçi ve köylü hükümeti, mal da işçi ve köylünündür, diye felsefe yürütüyor.

— Neyse... Ben senin bu yantıkçılıktan vazgeçmeni istiyorum.

— Ciddi mi söylüyorsun baba?

— Ciddi söylüyorum.

— Ama ayda altmış ruble bu, şaka mı?..

— Evet, evet.

— Yani o un parası içinse...

— Hayır Sadık, başka şey var!

— Başka ne yapabilirim ben? Elimden ne gelir? Yantıkçılık, kömür anbarlarında arabalara kürekle kömür atmak-tan daha iyi değil mi?

— İyi elbet. Fakat dünyada yantıkçılıktan daha iyi işler de var.

Babam sustu, yüzüme baktı ve dudaklarımın ucunda beliren bir gülümsemeyle bir an gözleri yaşarıp parladı:

— Ben senin okumanı istiyorum, Sadık, dedi. Okuyup adam olmanı istiyorum. Sana ihtiyacım olduğunu biliyo-

rum; fakat sana muhtaç olan yalnız ben değilim... Bütün millet sana, senin gibi gençlere bakıyor. Bütün milletin sizlere ihtiyacı var...

Gene sustu. Gene yüzüme baktı. Üzerime alacağım mesuliyetin büyüklüğünü kavırıyordum. Heyecan içindeydim. Yürüdük. Babam, sözüne devam etti:

— Başımızdan geçenler, başkalarının da başına geldi; felâkete milletçe uğradık Sadık. Bu milleti sizin gibi gençler kurtarmazsa kim kurtaracak? Bütün umudumuz sizlerde... Bilirim, sen okumağa çok heveslisin. Köy mektebinde birinciydin... Safiye Hanım, bana kaç defa, “Sadık’ı okutun” demişti. Ama ne yapayım, başımızdan bu son iki sene neler geçti. Şimdi Allah’a şükür, kendimde kuvvet hissediyorum.

— Peki, baba, beni mektebe alırlar mı?

— Alırlar. Ben, Kayabaşı orta mektebine gittim, konuştum. Müdürü, Yaltalı Niyazi Efendi’dir. Eskilerdendir... Açık konuştum. Benim mapusta yattığımı söyledim. Siz bunlardan kimseye bahsetmeyin, dedi. Sadık’ı ise ders yılı başında bana yollayın, kendim imtihan ederim, iyiyse yedinci sınıfa alırım, dedi. Sen reddetme sakın Sadık. Niyazi Efendi de, düşüncelerimin doğruluğunu, milletin okumuş gençlere ihtiyacı olduğunu tasdik etti.

Durdu:

— Ee, sen ne dersin?

Sustum. O hep gözlerimin içine bakıyordu. Zavallı babacığım! Dünyanın bütün yükünü, bütün acısını ve eziyetini omuzlarına almağa razı görünüyor, yalnız benim kabul etmemi bekliyordu. Sabahtan gece yarısına kadar çalışacak, yemeyip içmeyip bana yedirecek, tek ben adam olayım diye, her şeye katlanacak... Bunu o akşam, gözlerinde okuyordum.

1937 yılının yazı Kayabaşı mektebi, Karayım sokağında üç katlı, yüksek, beyaz, temiz, mükemmel bir binaya taşındı. Sınıfımız pencerelerinden, Tokal camisinin etra-

fındaki bütün damların sırlarını kendinde saklar gibi, göğe yükselen nazlı minaresi görünürdü. Sebebini bilmiyorum, fakat sınıf arkadaşlarımın arasında, en çok bu minareden hoşlanan bendim galiba. Bazan, ders sırasında, minareye bakar, dalardım; bazan hocamın sualini bile duymazdım, o zaman, yanımda oturan Süleyman, dirseğiyle dürterdi beni. Minareye baktıkça içime iman dolardı. Hayat, onun etrafında, evlerdeydi. Derslerimiz de dine karşı olmasına, mektepte dinsizliği, komünizm ideallerini öğrenmemize rağmen ben ruhumla o minarenin bir parçasıydım. Her evden, her damdan, her eşikten, her kalpten, gözle görülmez bağlar uzanıp bütün insanları, bütün hayatı, bütün varlığı o minareye bağlıyor gibi gelirdi bana. Mektepte son senemdi. İmtihanlar yaklaşıyordu. İmtihani başarıyla verirsek, Süleyman'la beraber Akmesic Tıp Enstitüsü'ne girmeğe karar vermiştik. Daha doğrusu, bu kararı Süleyman'a ben zorla kabul ettirmiştım. O, subay mektebine girmek istiyordu, fakat benim samimi arkadaşlığım Süleyman'ın bu isteğini yendi. Çok iyi hatırlarım, bir cebir dersindeydik. Zil çaldı, sıralar takırdadı, öğrenciler koridora doğru yürüdüler. Yavaş yavaş, sınıf boşaldı. İçeride yalnız ben kaldım. Pencerenin yanında, derin bir sessizlik içinde, Tokal camisinin minaresine bakıyordum. Yanımda, bir ses:

— Sadık, dedi.

Döndüm. Arkadaşım Süleyman'dı.

— Ne var dışarıda, kime bakıyorsun?

— Hiç kimseye... Güneş öyle yakıcı ki, sokaklarda insan bile yok.

— Var, dedi.

— Nerede?

— Tokal camisinin minaresinde.

— Tokal camisinin kapıları mıhlanalı kaç ay oluyor?..

— İyi bak, dedi.

Uzakta, bahçenin yeşillikleri arasından, göğe sivri bir iğne gibi uzanan, Tokal camisinin minaresine baktım. Süleyman haklıydı. Minarede iki kişi vardı. Üç beş dakika sonra ikisi gözden kayboldular. Süleyman'a dönerek:

— Akmescit minarelerinde ilk defa insan görüyorum, dedim. Köylerde hâlâ ezan okunur, ama Akmescit... Sözü mü bitirmeden Süleyman kalın sesiyle:

— Korkma; onlar minareye ezan okumak için çıkmadılar... dedi.

— Ya ne için?

— Camiyi yıkacaklar...

“Yıkacaklar” sözü, kalbime bıçak gibi saplandı. Bütün vücudum titriyordu. İçime, kalbime böyle ansızın dolan bu korkudan kurtulmak ister gibi arkamı pencereye çevirdim.

— Hadi be... Hiç cami yıkılır mı?..

— Yıkılır ya. Bu sabah ben mektebe gelirken onlar minareye zincir bağlıyorlardı. Caminin bahçesinde bir de makine vardı.

— Kimler zincir bağlıyorlardı?

— Ruslar...

Süleyman, hep camiye bakıyordu. Ben, neden bilmem, 1932 yılının kışında evimizin önünden geçen mahpusları görür ve babamın kamyondan, “Dua et, dua et” deyişini duyar gibi oluyordum. Yanı başımda Süleyman'ın bağırışı beni dalgınlığımdan uyandırdı:

— Bak Sadık! Minare devriliyor!...

Baktım. Minare şöyle bir sallandı. Beni yaşatan bir şeydi bu sallanan... Titreyen ellerimle, Süleyman'ı yakaladım. O beni anlamıyordu. Bana bakmıyordu bile. Gözleri minarede, olanı hoş bulmuş bir çocuk heyecanıyla bağıırıyordu:

— Devriliyor! Devriliyor!

Bir daha baktım. Tokal camisinin minaresi gözümde kayboldu. Minareyle birlikte bahçenin güzelliği de söndü. Yeşilliklerin arasından göğe, renksiz bir duman yükseli-

yordu. Ben bütün benliğimle hâlâ demin içimde sallanan o şeyin esiriydim. Minare yıkıldı gitti, ben ne yıkılabiliyorum, ne da ayakta durabiliyordum. Kaçıyordum, kaçtıyordum. Nereye? Niçin? Bilmiyorum. Hayat benim için mânâsız bir kelimeydi. Sınıf, Süleyman, dışarda evler, insanlar, mektep benim için birer hiçti. Minare devrildi, minareyle birlikte, içimde beni yaşatan bir şey de yerle bir oldu. Sınıftan nasıl çıktığımı bilmiyorum, merdivenleri nasıl indiğimi hatırlamıyorum. En çok hatırladığım, şehrin sokaklarında, alnımdan, yanaklarımdan terler aka aka koşmamdır. Evi-mize girer girmez annemin ayaklarına sarıldım. Annem, zavallı annem, ne olduğunu bilmiyordu. Durmadan göz-lerimden öperek:

— Söyle yavrum, söyle, diye ağlıyordu. Ben hiçbir şey söyleyemiyordum, ağlayamıyordum bile. Ertesi gün babam beni doktora götürdü. Hasta değildim. Doktor, güle-rek, göğsümü, omuzlarımı tuttu:

— Mektebe git, Sadık, dedi. Hasta insan böyle mi olur? Demir gibisin...

Ben mektebe gitmedim. Babam da zorlamadı. O adam, içimde, kalbimde yaşar gibiydi. Benim için, gözlerimin önünde canlanan bir dünya yaratırdı. Akşamları “Kuzu Kurpeç”, “Çora Batır” destanları söylerdi. Gezintilere çıkardık. Beni Tokal camisi taraflarına götürürdü. Evvelce ortasında cami bulunan demir parmaklıklı bahçeye yaklaşırken alnım soğuk soğuk terlemeye başlardı. Oraya gitmek istemezdim, fakat bunu babama belli etmezdim. Babam bazan beni zorla, elimden tutarak yürütür ve bah-çenin önünde, caminin harabelerini işaret ederdi:

— Bak Sadık, harçlarına atalarımızın alın teri karışmış din ocaklarımız düşmanlarımızın ayakları altında!

Bakamazdım, alnımdan gene soğuk terler boşanırdı. Göğsümün içinde yüreğim bir tokmak gibi vururdu. Kaç-mak, kaçmak isterdim. Babam bunu anlar, içimin bütün

sırlarını bilirdi galiba, fakat neden bilmem, elimi bırakmazdı.

— Bak, derdi, iyi bak bu yıkıntılara...

Sonra bana kuvvet verirdi:

— Biz bunlara bakıp korkmamalıyız. Düşmanlarımız korksun. Hem de nasıl korkuyorlar. Korkularından bize bu zulümleri yapıyorlar. Korkmasaydılar yapmazdılar. Yüz elli yıldır bizi tüketmeğe uğraşıyorlar. Yüz elli yıl! İşte bu yurttan bir avuç Tatar kaldık. Bizi büsbütün yok etmedikçe içleri rahatlamıyacak. Biz mahvolduktan sonra bile, bu sefer ruhumuzun önünde titreyecekler. İyi bak bu yıkıntılara!.. Sen benim evlâdım olmakla beraber, bu toprağın, bu yıkıntıların bir parçasısın... Seni bu toprak doğurdu, bu toprak besledi. Bil ki yalnız değilsin. Büyük bir milletin zengin geçmişi ve parlak geleceği seninle beraber. Bahçesaray'dan Kaşgar'a varana kadar binlerce minarelerimiz göklere uzanıyor. Bize Tatar diyorlar, Çerkez diyorlar, Türkmen diyorlar, Kazak diyorlar, Özbek diyorlar, Azer diyorlar, Karakalpak, Çeçen, Uygur, Kabardı, Başkırt, Kırgız diyorlar. Bunlar hep yalan! Deniz parçalanmaz. Biz Türk-Tatarız. Bunu senin kalbinin bildiği gibi, her Başkırt, her Kırgız, her Kazak'ın, Kırgız'ın da kalbi bilir. Kalbinin hisleriyle hareket et. Dünyanın boş hırslarına kapılma...

Babam böyle diyordu ve ben bu sözlerden sonra, dünyalar benim olmuş gibi, büyük bir sevinç içinde ve sonsuz bir iftihar duyarak evimize dönüyordum. Artık babam benim için yalnız baba değil, daha büyük ve aziz bir şeydi...

Bahçesaray'a girdiğimiz zaman akşam oluyordu. Basık evlerin damları üzerine akşamla beraber sonsuz bir ısırap çöküyor gibiydi. Bazan oradan buradan, kısık ve gamlı bir ses işitiliyordu. Bazı evlerde bir şavk yanıp sönüyordu. Bazısında, sıkıntılı akşam saatlerini biraz olsun ferahlatmak ister gibi, lâmbalar yanıyordu. Bazı evlerin önünde elleri değnekli, kalpaklı, bol şalvarlı ihtiyarlar görülüyor ve sessizce, başlarını önlerine eğmiş, değneklerini yere vura

vura, karanlıklara dalıp bir taraflara gidiyorlardı. Bahçesaray'ın akşam hayatı bana önce böyle sakin ve neşesiz görünmüştü. Ama aslında böyle değildi. Yalnız insanlar değil, hava, gök, sular, evler bile, Çürüksu'nun kenarında, hanlarımızın mezarları bulunan bu toprağın geçmişteki saadetini sessizce dinler gibiydiler. Bahçesaray'ı ilk defa görüyordum. Ertesi gün ben de onun sırrına erdim. Bahçesaray, gözlerimin önünde sessiz ve canlı bir panorama gibi kaldı. En kara günlerimde ona bakıp içimin ateşlerini söndürürüm.

O gece teyzemin evinde kaldık. Ertesi gün babamı yalnız bırakıp Bahçesaray'ı tek başıma dolaşmaya başladım. Etraftaki kaleleri gezdim. Çufutkale'nin uçurumlarında kalbimin derinliklerini seyrettim. Hayatımda hiçbir zaman kendimi bu kadar mesut hissetmemiştim.

Bahçesaray bana, umut ve kuvvet veriyordu, imanımı arttırıyordu. Akşam üstüydü. Güneşin son ışıkları Han camilerinin minarelerinden inip harem kulelerini, saray bahçelerini, tepeleri tarayıp batıya çekiliyordu. Tahta bir köprü'nün korkuluğuna dayanıp bunun kıyısında cenk oyunu oynayan çocukları seyrettim. Onların oyununa bakıp bütün Bahçesaray'ı düşünüyordum. Yavaş yavaş Han sarayına doğru yürüdüm. Kemer kapıya yaklaştığım zaman, içimde hüznle karışık bir sevinç duydum. Kaç Geray, kaç ağa bu kapıdan geçmişti! Saray avlusuna girdim. Renkli camlı pencereler, kurumuş şadırvanlar, çeşmeler, kemerler, harem kuleleri, geçmişin saadetine gömülmüş, uyur gibiydi. Karşıdaki Hanlar mezarlığına doğru yürüdüm. İşte sarıklı taşlarının altında yatan Geraylar!.. Daha dün yurdu, halkı, şerefi için İdil'den Tuna kıyılarına kadar, yolları, stepleri düşman cesetleriyle geçilmez hale getiren Geraylar... Şimdi saraylarında yalnız ben varım, bir de belki onların hayaletleri... Sarayın arka tarafına doğru yürüdüm. Geniş bir bahçe. Vaktiyle burada, mermer hamamlar varmış. Şimdi, bahçe bakımsız, her yapı bir harabe halin-

de... Vücutum da kafam gibi yorgun düşmüştü. Bir akasya ağacının gölgesine uzanıp şanlı tarihim, ulu atalarımı düşünmeye koyuldum. Kalemimi çıkardım, defterimi açtım, “Söyleyiniz duvarlar” adlı bir şiir yazmak istedim. Fakat duvarlar bana hiçbir şey söylemedi. Etrafın ruhanî sessizliği içinde gözlerim kapandı.

Uzakta ağaçların yeşillikleri arasında küçük bir ev görüyorum. Evin önünde üç ihtiyar oturuyor. Üçünün de saç sakalı bembeyaz, yanakları kırmızı, üçü de boylu poslu, sağlam yapılı. Yaşlarını artık Allah bilir. Dünya kurulduğu gün yaratılmışlar sanki, hallerinden âhır zamana kadar yaşayacağı benziyorlar. Üç ihtiyarın önünde, on iki, on üç yaşlarında iki çocuk güreşiyor. İki zayıf vücut, vahşi hayvanlar gibi birbirine sarılıyor, ağızlar köpürüyor, ikisinin de yanaklarından terler akıyor; biri, ötekini yere yıkmağa uğraşiyor... Kalktım, yanlarına gittim. İhtiyarlar beni gördüler ama hiç alâkadar olmadılar. Üçü de ellerindeki sopayı sallayarak:

— Topuk at! Yan başa al! Makas koy! Dize al! diye haykırıyorlardı. Nihayet çocukların biri yere yıkıldı. Yıkan çocuk koşarak gitti, üç ihtiyarın önünde oturdu.

— Haydi, dede! Vaadini yerine getir! dedi.

Dede, güreşin neticesinden gayet memnun görünüyordu; çocuğa herhalde bir masal vaad etmiş olmalı ki,

— “Evvel zaman içinde” diye söze başladı. Ben de:

— Kalbur saman içinde, diye şaka ederek söze karıştım.

İhtiyar, başını bana doğru çevirdi, sert sert baktı, fakat ses çıkarmadı, sonra eğilip öteki iki ihtiyarın kulaklarına bir şeyler fısıldadı, üçü de birbirlerine sokulup uzun uzun fısıldaşarak bir şeyler konuştular. Deminki ihtiyar masalına başladı:

— “Azamat’ın oğlu Arslan Bey kızı sevdi, hediyeler gönderdi ve kızı, babasından istetti. Kızın babası Arslan’a:

— Arslan'ım! Kızımın saçları ipek, gözleri elma, vücudu fidan. Sen delikanlı, daha evimin eşliğinden atlamadın; kılıcın kılıfından çıkmadı, ben sana kızımı nasıl veririm, dedi. Hey, hey! Kızın babasından gelen bu cevap yiğit Arslan'ın canına tak etti. Aynı gün, yiğit Arslan, yurdunu bıraktı, gitti. Dört yıl ne memlekete döndü, ne de bir haber gönderdi. Bu zamanlarda, Bucak'ta Arslan adlı gayet meşhur bir pehlivan vardı. Fakat bizim Arslan mıydı, yoksa başka bir Arslan mıydı, bilmiyorum. Çünkü Canbulak'ta da, Yedesan'da da, Orda'da çok namlı ve meşhur Arslanlar vardı. Nihayet bir akşam üstü, saraya yakın bir kahvede otururken, nallarından şimşekler çakan, yıldırım gibi bir atlı, şehre girdi. Bu atlı gösterişli bir pehlivandı. Külâhı, sultan külâhı gibi, elmaslarla süslenmişti; kuşağı, mahmuzları, atının üzengisi bile altındandı. Bizim oturduğumuz kahvenin önünde durdu. Yabancı pehlivanı tepeden tırnağa süzdük. Kimdi acaba? Kimse bilmiyordu.

Atlı pehlivan:

— Tanımadınız, ha! diye seslendi

Aramızdan biri:

— Hey Allah'ım! Bu pehlivan, bizim Arslan yahu! diye bağırdı.

Evet, atlı yiğit, Azamat'ın oğlu Arslan'dı. Bucak ordusunda nice nice kahramanlıklar göstermiş, Lehistan'ın şehirlerini, köylerini yakıp yıkmış... Aldığı esirler sayısızmış, mücevheratı hesapsızmış... Arslan adı, Han topraklarında yaşayanların dilinde destan olmuş, düşman topraklarında yaşayanların kalbinde korku olmuş. Arslan'ın adı sarayda bile anılırmış... Bir akşam kahvede oturmuş, cenkleri hatırlıyorduk. Bizim Arslan da kahvedeydi. İçeriye başında demir tellerden örülmüş bir miğfer, demir eldivenli elinde kılıç, geniş omuzlu, Arslan'dan da boylu, yabancı bir pehlivan girdi. Bu tepeden tırnağa silâhlı pehlivan, kapının yanında durarak, ateşli gözlerini yiğit Arslan'a dikti ve şöyle dedi:

— Azamat'ın oğlu Arslan Bey!! Arslan'dan da zâlim bey!

Kahvede hepimiz ayağa kalkmış, yabancı pehlivana bakıyorduk. Pehlivan sözüne devam ederek:

— Yurdumu yaktın, babamın kanını akıttın, kızlarımızı Kefe'de haremlere sattın...

Sonra demir eldivenleri çıkarıp, Arslan'ın ayakları dibine attı ve:

— Yurdu için ölmeyen var mı bu dünyada, pehlivan? Ya esirlik, ya ölüm? Seç ve çık önüme, hey Arslan! diye bağırdı.

Bizim yiğit Arslan, yabancıyı tanıdı. O, Lehistan pehlivanıydı. Ayaklarının dibindeki demir eldivenleri kılıcıyla iterek Lehistan pehlivanına şöyle bir cevap verdi:

— Yaktım yaktım yurdunu. Sözün doğru, pehlivanım. Üç bin başı esir ettim. Kefe'de sultan haremlerine sattım. Fakat bunları namusluca yaptım. Atlıya karşı at sürdüm, kılıçlıya karşı kılıç çektim, okluya karşı ok attım. Yurdu için ölen pehlivandır, pehlivan! Esir olup namusumu, sülâlemin adını kirletmem. Ölüm olsun! dedi demedi kılıcını çekerek ortaya atıldı.

Biz de iki pehlivanın kavgasını seyredeceğiz diye çok sevindik. Fakat kahvede bulunanlar arasında sarayda hizmet eden biri vardı. Birden yabancıyı tanıdı ve ortaya atılarak:

— Ben bu Lehistanlıyı tanırım. Elçidir o, elçi! Tutun Arslan'ı!.. Tutun Arslan'ı! diye bağırdı. Kahvedeki öteki pehlivanlar, Arslan'ı tuttular. Arslan Bey:

Bırakın beni! Allah aşkına bırakın beni! diye yalvardıysa da kahvedeki saçı sakalı ağarmış pehlivanlardan biri:

— Dur Arslan, ne yapıyorsun? Han toprağında elçiye silâh çekilir mi? dedi.

Arslan:

— Beni çağıran şu pehlivan değil miydi, ağalar? Önüme çıkmayın! Namusa sığar mı bu ağalar? diye direndi.